

Papers de l'Arxiu

UN DIBUIX AL CARBÓ DE RAMON CASAS

Pere MIRET

Acadèmic corresponent

L'any 1919, la Mancomunitat de Catalunya va prendre l'acord d'iniciar, entre altres treballs d'higiene pública, els de la lluita antituberculosa. L'encarregat d'organitzar el que s'anomenà "Servei d'Assistència Social dels Tuberculosos de Catalunya", va ser el Dr. Sayé. El Servei que va projectar disposaria de Centres de diagnòstic i profilaxi, en connexió amb sales d'aïllament en hospitals, maternitats, preventoris..., un programa perfecte per les necessitats d'aquells moments.

El Dispensari Central, que dirigiria i controlaria el Programa, es va inaugurar, en una antiga nau industrial al carrer Radas nº 24, el dia 23 d'abril de 1921. (diada de Sant Jordi).

La importància d'aquest Dispensari Central, juntament amb els dispensaris col·laboradors, d'Igualada, Girona, Tarragona, Lleida, Reus, les colònies temporals, escoles de sol, colònies agrícoles, equips de vacunació BCG, infermeres, visitadores domiciliàries..., va ser fonamental pel control de la tuberculosi a Catalunya. Controlava periòdicament tots els malalts, reconeixia sistemàticament a tots els familiars dels tuberculosos, enviava infermeres visitadores al seu domicili, ensenyava mesures higièniques i preventives, informava de les condicions de les vivendes, del nombre d'individus, de l'economia de la família i procurava ajudar els necessitats. Dotat de radiologia i laboratori, va iniciar una nova metodologia. La bacteriologia va ocupar la importància diagnòstica que li corresponia i la radiologia va adquirir protagonisme i acabà per imposar-se a l'exploració física. El tractament es limità als que havien demostrat alguna eficàcia, la cura higiènica dietètica, el pneumotòrax, que poc a poc anava ampliant les seves indicacions i podia curar malalts que d'altra manera haurien mort, i les sals d'or en les que el Dr. Sayé posà moltes esperances. Organitzà "Cursos monogràfics sobre tuberculosi pulmonar", i d'allà sortiren els primers especialistes, dedicats exclusivament al diagnòstic, prevenció i tractament de la tuberculosi.

El Dispensari va adquirir un gran prestigi i diagnosticava més de la meitat dels tuberculosos que descobrien a Barcelona i el que és més important, els declarava.

En aquests anys el Dr. Sayé passà a ser la personalitat més influent en la classe mèdica i en els governants, en tot el que es refereix a la prevenció i organització sanitària de la lluita contra la tuberculosi, la malaltia més mortífera i el problema social més gran que existia a Barcelona. La majoria de publicacions que apareixien, portaven la seva signatura. Ell, com altres metges de prestigi, en especial catedràtics de la Facultat de Medicina, tenia una popularitat comparable a la que tenen avui alguns esportistes o grups musicals. Aquests metges, pertanyien a la societat benestant, i es relacionaven amb artistes i polítics.

El D. Sayé, encarregà al pintor Ramon Cases un dibuix al·legòric que reflectís la importància social de la tuberculosi i el gran perill que suposaven per la transmissió de la malaltia, la creixent industrialització de la ciutat i les males condicions de tallers, fàbriques i vivendes, amb l'aglomeració dels treballadors, afavoridora del contagi.

El dibuix al carbó del pintor R. Casas, és molt representatiu i molt cuidats els detalls. Sobre un fons de fàbriques amb xemeneies fumejants, que empudeguen la ciutat, i amaguen en el seu interior les misèries humanes, una mare, jove, digna, preocupada, resignada, intenta protegir les seves filles adolescents, de la manca de mitjans, tant materials com culturals. Les noies es refugien en la seva mare, la més gran amb impotència, deixa el seu braç dret penjant abandonat sobre el maluc, la petita, conserva encara una ingènua esperança, coneixent que és l'únic lloc on trobarà protecció.

El quadre, el vaig veure per primera vegada, quan vaig incorporar-me al servei del Dispensari de Torres Amat, el maig de 1958. Deu amidar, més o menys, un metre

vuitanta centímetres d'alçada, per un metre trenta d'amplada, i estava penjat en una paret de la biblioteca. Com un objecte més del Centre, en la biblioteca poc concorreguda, ni el personal és deturava uns moments per contemplar-lo, ni cap visitant ocasional, es fixava en la seva qualitat, ni en el seu significat, ni en el seu autor.

A la tardor de l'any 1973, el director del Dispensari estava prop de la jubilació, i la seva salut estava molt compromesa. L'Organisme autònom que s'havia creat en començar la guerra civil, i que agrupava tots els sanatoris i dispensaris antituberculosos, el Patronat Nacional Antituberculós, PNA, organisme autònom, amb un pressupost independent, tenia encara en aquells anys, que no existia un Ministeri de Sanitat, un gran pes específic dintre el sistema sanitari del país. L'any 1955, comptava amb 128 dispensaris, 72 sanatoris i uns tretze mil llits, més o menys, que tenia en aquell moment.

El Secretari General del PNA, era un home important, dintre de la sanitat. A més, en aquells anys ho era una persona intel·ligent i treballadora, però fantasiosa en extrem, que semblava creure que encara era molt més influent i notable del que era, i imposava sempre els seus criteris, no sempre encertats.

En aquell any indicat de 1973, l'excel·lentíssim Secretari del PNA, va fer una visita al Dispensari de Torres Amat. El Director estava en males condicions físiques i molt prop de la jubilació. El Secretari General, eufòric com acostumava, exposava il·lusoris projectes de futur. En un moment determinat, el Director del Dispensari, per canviar la conversa, perquè estava cansat o perquè va voler presumir d'obra d'art, o ves a saber per quin motiu, va començar a enaltir el quadre magnífic de Ramon Casas, que posseïa el Dispensari. El Secretari General del PNA continuava amb la seva dèria i no li feia cas, però tant va insistir el nostre director, que finalment, anàrem a parar tots davant del dibuix. El Director del centre va continuar explicant la qualitat del quadre, i el Secretari General quedà mut per primera vegada. Passats uns minuts parlà, i com sempre, amb gran entusiasme. Aquest dibuix, magnífic i significatiu, digué, ha d'estar en un lloc d'honor, ha de presidir el centre des d'on surten les directrius i es coordina la lluita antituberculosa de tot l'Estat. Nosaltres l'honorarem, com es mereix, col·locant-lo en el despatx de la Direcció general del PNA, (el seu) que és el que li correspon.

Des d'aquest moment, la conversa es limità al quadre, el Secretari General, no demanà l'aquiescència del

Director, ni l'opinió de ningú, ho donà per fet, només es preocupava de la manera de fer el trasllat, l'embalatge, el transport, les garanties, i fixant unes dades concretes. El Director del Dispensari, estava esgotat, assentia i acceptava tot el que l'altre proposava, i semblava haver perdut la voluntat.

Havent marxat l'inoportú visitant, el Director s'adonà del poc lluit paper que havia fet. El convencérem de que no enviés el quadre, però aquell Secretari General, era un home que de primer antuvi, ja havia decidit el lloc on el col·locaria, i en no rebre'l es considerà ofès, i començà a enviar uns telegrams cada vegada més expressius i finalment amenaçadors. El Director acabà enviant el dibuix.

No sé com, l'espoli del quadre, va arribar a una part de l'opinió pública. Algun intel·lectual, en especial metges, van denunciar el cas, i es van escriure cartes i articles als diaris de la ciutat, exigint la devolució del quadre.

De Madrid no contestaven, i això va fer que l'enuig creixés, fins arribar a ser una indignació, no només del col·lectiu mèdic, sinó de tota una comunitat. Finalment davant de l'augment de les protestes, el Secretari General del PNA, declarà ingènuament, que ell mai no va voler apropiat-se del dibuix; que només va traslladar el quadre a Madrid per reproduir-lo en una col·lecció de segells, a benefici de la lluita antituberculosa. I ho va fer, impresos per la casa Fournier de Vitòria, es repartiren per dispensaris i sanatoris, i alguns anaren a adornar els documents, certificats i informes que expedíem en aquests centres.

Amb això procurà retenir el quadre, però la pressió i les reclamacions no pararen i passats uns mesos, segurament obligat per algú, que sí era important, a finals d'agost de l'any 1973, com podem veure en la nota de la Vanguardia del dia vint-i-cinc, el quadre al carbó, retornà al Dispensari de Torres Amat, i reposat a la biblioteca del Centre. És curiós, però des d'aquell moment ningú es preocupà d'aquesta obra d'art, probablement de les mes reeixides de Ramon Cases, ni ningú no va anar al Dispensari per contemplar-la. Allà va seguir fins a l'any 1992 en que desmantellat el Dispensari, i convertit en un CAP d'Assistència Primària, va passar a l'avantdespatx del Conseller de Sanitat, al pavelló Ave Maria, on el vaig veure per última vegada. Crec que actualment està en el Museu d'Art de Catalunya, on podreu contemplar-lo.

Segurament va ser una donació gratuïta i sense contracte, del pintor Casas al Dr. Sayé, per amistat, i després va estar molts anys en una paret de la biblioteca d'un Dispensari, on entrava poca gent i quasi sempre els mateixos, i és per això que era poc coneguda abans del seu trasllat, i si actualment ho és un xic més, es

degut probablement a aquest fet. És un quadre, però, d'una gran bellesa i sensibilitat i tenim la seguretat que Casas el dibuixà, no per compromís, sinó amb amor, i abocant tot el seu sentiment, per aconseguir una obra que expressés la tragèdia de la tuberculosi.

